

MILJARDENSPEL Gaststad van de **Olympische Spelen 2016**

Rio de Janeiro belooft een olympische transformatie voor zijn bewoners. Wat komt daarvan terecht nu de economie tegenzit?

reportage **Katy Sherriff**

Rio is voor even veilig

Vila Autodrom

Veel inwoners van de favela Vila Autodrom in Rio zijn door de aanleg van olympische faciliteiten noodgedwongen verkast.

FOTO REUTERS

De 15-jarige Natalia drapeert haar lange donkerbruine lokken over haar rechterschouder. Een plaatjesbeugel verschijnt wanneer ze naar de camera op het mobieltje van haar moeder lacht. De puber is een van de vele dagjesmensen die poseren op het dak van het nieuwe stadsmuseum met uitzicht op het recent aangelegde Mauá-plein in het oude havengebied van Rio de Janeiro. Tegen de grijze lucht op de achtergrond steekt het spierwitte futuristische skelet af van de blikvanger aan het water, het Museum van Morgen. De regen heeft het plein even schoongeveegd, maar op een doorsnee zondag krioeelt het hier van de wandelende mensen en spelende kinderen. “Het plein is mooi geworden”, zegt Natalia’s moeder Rose Carvalho die met haar gezin in een chique wijk woont. “In dit deel van de stad kwamen wij nooit, het was veel te gevaarlijk. Nu is het leuk voor een familie-uitje.”

De opknappbeurt van het oude havengebied in hartje Rio de Janeiro maakt volgens de gemeente deel uit van de zogenaamde ‘olympische transformatie’ die de stad tot aan het sportevenement in augustus ondergaat. Jarenlang stond Rio op verschillende plekken in de steigers. “Ik vraag me wel af of het geld niet beter had kunnen worden gebruikt”, zegt Rose Carvalho terwijl ze haar telefoontje opbergt. “Het land zit in een economische crisis. We zien het ene na het andere corruptieschandaal en veel mensen verliezen hun baan. Het is niet echt het moment voor feest.”

Hoe anders was de situatie toen Rio de Janeiro in 2009 als eerste Latijns-Amerikaanse stad de Olympische Spelen kreeg toegewezen.

Er is heel veel nieuwe infrastructuur aangelegd, maar de meeste inwoners hebben daar niets aan

Op Rio’s stranden en straten barstte het feest los, zittend president Lula da Silva huilde na het ondertekenen van het contract met het Internationaal Olympisch Comité. “De genereuze Braziliaanse ziel zal zorgen voor de indrukwekkendste Spelen die de wereld ooit heeft gezien”, zei Lula geëmotioneerd tegen de Braziliaanse pers. “Na 2016 gaan we de strijd aan om de Winterspelen, wacht maar!”

Als oud-president Lula in een glazen bol had kunnen kijken, had hij wellicht zijn overwinningstoon wat getemperd. Brazilië beleeft de zwaarste economische crisis sinds de jaren dertig van de vorige eeuw. Corruptieschandalen en de aanhoudende politieke crisis op federaal niveau en houden het land in de ban. In Rio onderzoekt het Openbaar Ministerie ook de aanbestedingscontracten voor olympische bouwwerken op misstanden. De uitkomst is nog onbekend, maar de feestvreugde om het aanstaande sportevenement is tot nu toe vooral te zien op reclameposters van de grootste olympische sponsors.

“Brazilië kreeg de Spelen toegewezen op het hoogtepunt van zijn economische ontwikkeling”, zegt architect en stadsplanner Pedro Rivera. Hij is directeur van Studio-X Rio, een creatief en wetenschappelijk platform waar

wordt nagedacht over de toekomst van de stad. “De staat Rio de Janeiro profiteerde van de voortvarende oliehandel als thuishaven van staatsoliebedrijf Petrobras en met nieuw ontdekte olievelden voor de kust. Het was al het uitgelezen moment om de stad aan te pakken, dat zou ook zonder de Spelen zijn gebeurd.”

De grootste investeringen gingen naar infrastructuur, zoals snelbuslijnen en een verlenging van de metro. De totale kosten voor de Spelen worden geraamd op zo’n 10 miljard euro, waarvan ruim 40 procent uit publieke middelen komt. Of dat geld welbesteed is? Bij sommige projecten laten planning en uitvoering volgens Rivera veel te wensen over. Symbolisch is het instorten van het nieuwe fietspad naar stadsdeel Barra da Tijuca, drie maanden na de opening: “Het bedrijf dat dit mocht bouwen, won de aanbesteding met een slecht uitgewerkt plan. Dat moet niet kunnen met zo’n ingewikkeld project op een gevaarlijke locatie langs de rotsen.”

Kabelbaan

Ook is de nadruk op het westelijke stadsdeel Barra da Tijuca, waar het olympisch park ligt, volgens Rivera een grote fout: “De snelbuslijn en ook het nieuwe stukje metro naar die regio dienen niet zozeer de Spelen als wel de verovering van een stadsdeel met mogelijkheden voor de vastgoedsector. Andere overbevolkte delen van de stad houden slecht openbaar vervoer. We moeten daarom zeker vraagtekens plaatsen bij het nut van die investeringen voor de stad als geheel.”

Een plek in de overbevolkte, arme periferie waar al ver voor de Spelen een poging tot mobiliteitsverbetering werd gedaan, is de favelaconglomeratie Complexo do Alemão. In 2011 opende president Dilma Rousseff hier een kabelbaan geïnspireerd op eenzelfde succespro-

ject in de Colombiaanse stad Medellín. “Daar was eerst een jarenlange studie uitgevoerd, hier in Rio dacht men: dat ziet er mooi uit, dat doen we ook. Zonder enig onderzoek”, legt Rivera uit. “Er maken veel minder mensen gebruik van die kabelbaan dan verwacht. Slechte planning, net als bij dat ingestorte fietspad.”

De serene stilte waarmee de kabelbaangondel door de lucht zoeft, staat in schril contrast tot het vuurgevecht vanochtend beneden op straat. “De schoten klonken wel twee uur lang”, zegt Valéria dos Santos, die net haar negenjarige dochter Maristela van school heeft gehaald. De huisvrouw is wel blij met de vijf jaar terug geopende kabelbaan, want ze gebruikt hem regelmatig. Maar ze maakt zich grote zorgen over de aanwezigheid van de zogenaamde pacificatiepolitie: “Ik weet nooit of mijn kind veilig naar school kan. Die onzekerheid is vreselijk.”

Complexo de Alemão is een van de grootste favela’s waar de pacificatiepolitie actief is. “Deze speciale politie moest de favela’s veiliger maken in aanloop naar de grote sportevenementen”, zegt André Luis Rodrigues van onderzoeksinstituut ISER. Hij deed onderzoek naar de speciale politie-eenheid die nu in zo’n veertig wijken actief is. “Ze zijn te snel uitgebreid. De opleiding van deze agenten moest worden verdiept voordat het grootschalig werd aangepakt, maar daar is niet naar geluisterd. Het toegenomen geweld bevestigd onze zorg.”

Tussen 2006 en 2015 kwamen volgens Amnesty International in de staat Rio de Janeiro 8000 mensen om door politiegeweld. De cijfers daalden sterk tussen 2007 en 2013, maar in WK-jaar 2014 steeg het aantal doden in de hele staat met bijna 40 procent ten opzichte van het voorgaande jaar. In de stad Rio de Janeiro maken hernieuwde confrontaties tussen drugsbendes onderling en met de politie dat

©TROUW L&F | BRON: ANP, RIO 2016

Mauá-plein

Het Museum van Morgen van de Spaanse architect Fernando Calatrava.
FOTO EPA

Copacabana-strand

De aanleg van het beach-volleybal-complex werd stilgelegd doordat de aannemer een aantal vergunningen miste.
FOTO EPA

Vitor Santiago, slachtoffer van politiegeweld, met zijn moeder Irone.

ook in wijken met pacificatiepolitie de onveiligheid weer toeneemt. Een tragisch dieptepunt in Complexo de Alemão was de dood van de tienjarige Eduardo de Jesus vorig jaar april. Op de drempel van zijn huis werd hij getroffen door een politiekogel. “Die wijk had nooit pacificatiepolitie mogen krijgen”, meent onderzoeker Rodrigues. “Het gebied is te groot en de politieagenten zijn slecht getraind.”

Ook in kleinere favela's heeft de speciale politie moeite om de rust te bewaren. In Babilônia, populair bij toeristen, kijkt de politiepost uit op het beroemde Copacabana-strand waar straks het olympische beachvolleybaltoernooi plaatsvindt. De gewapende drugshandel is hier weer actief. “Twee maanden terug was er een schietincident met een drugsbende, maar dat is opgelost”, zegt ondercommandant Paulo Berbat op het blauwe dakterras van zijn politiepost. “Wij garanderen de veiligheid van zowel bewoners als bezoekende toeristen tijdens de Spelen.”

Fruutverkoopster Grace de Oliveira nuttigt

‘Bij pacificatie maakt politie geen onderscheid. Zwart, arm en in een favela? Dan ben je een bandiet.’

een biertje in een bar onderaan de wijk. Ze vertrouwt niet op de woorden van de agent: “Het was hier tijden rustig. Nu weten we niet wanneer de oorlog weer losbarst.” Een dag na het interview probeerde de drugsbende weer de wijk binnen te dringen, aldus de Braziliaanse krant *Folha de São Paulo*. Toch hoeven bezoekers van de Spelen zich ook volgens onderzoeker Rodrigues geen zorgen te maken: “Net als tijdens het WK zal de orde streng worden gehandhaafd. Dat betekent een zorgeloos evenement voor bezoekers door middel van een hypermobilisatie van politie en leger op straat. Maar juist dat vormt een groot gevaar voor de gewone Braziliaan.”

Legerkogels

De 30-jarige Vitor Santiago kan erover meepraten. Hij woont in Complexo de Maré, een beruchte mega-favela vlak naast het internationale vliegveld en tussen drie cruciale verbindingswegen in. “Het leger bezette onze wijk vlak voor het WK in 2014 om de toeristen te beschermen zodat de drugsbende geen aanvallen zou uitvoeren op de verbindingswegen. Het leger bleef tot ruim een jaar na het voetbaltoernooi.” Na een avondje stappen, vorig jaar februari, opende het leger het vuur op zijn

auto, volgens Santiago zonder enige waarschuwing. Hij werd geraakt door twee kogels, zijn been moest worden geamputeerd. Er is nog geen soldaat vervolgd. Zijn rolstoel en een aangepast bed kreeg Vitor van buurtbewoners. “Ze zeggen dat het leger straks weer komt om de bezoekers van de Spelen te beschermen. Iedereen in mijn buurt houdt zijn hart vast. Want het leger en de politie maken geen onderscheid. Ben je zwart, arm en woon je in een favela, dan ben je al een bandiet.”

De veiligheidsproblemen in de favela's van Rio zullen tijdens de Spelen door bezoekers snel worden vergeten door de ultiem fotogenieke stad. De tropisch begroeide bergen en de ligging aan zee, de markante kale Suikerbroodberg in de Guanabara-baai en Christus de Verlosser die vanaf een berg de stad omhelst, vormen het perfecte decor voor tv-beelden tijdens de Spelen. God creëerde de wereld in zes dagen en de zevende dag wijdde hij aan Rio de Janeiro, vertellen sommige inwoners met trots aan bezoekers van hun stad.

“Maar Rio is helemaal niet zo mooi als jullie denken”, zegt de 25-jarige studente Larissa de Lacerda. In de regen op het Mauá-plein houdt ze haar protestbord omhoog wanneer de net ingehuldigde stadstram langsrijdt voor een eerste rit met burgemeester Eduardo Paes. Op haar T-shirt prijkt de tekst ‘Spelen van de uitsluiting’ met een tekening van de olympische ringen en prikkeldraad. “Het overgrote deel van onze bevolking gaat er niet op vooruit met dit sportevenement”, meent de masterstudente stadsplanning.

Architect Pedro Rivera van Studio-X wil als stedelijk visionair graag verder kijken dan het sportevenement. “Je kunt de Spelen niet zien als de verlossing van een stad. Ja, er is nog veel te verbeteren in Rio, maar zo'n evenement is niet het eindpunt van stadsontwikkeling.”

STADIONS, SNELBUS, METRO

De kosten voor de Spelen van Rio worden tot nu toe geschat op ongeveer **10 miljard euro**:

- Bouw en verbouwing stadions: ruim **1,7 miljard euro**
- ‘Legacy’ (olympische erfenis, vooral infrastructuur als snelbuslijn en metro): **6 miljard euro**
- Olympisch Comité Rio: bijna **2 miljard euro**
- De wedstrijden vinden plaats in **32 sportfaciliteiten** in Rio de Janeiro, plus **5 andere steden** waar ook wordt gevoetbald: Belo Horizonte, Brasília, Manaus, Salvador en São Paulo (in de al bestaande WK-stadions)